

STOLETNA BURKA

Začelo se je menda z Levstikom.

Ta je v svoji slovnici slovenskega jezika 1866. določil, da se piši »bralec«.

To pa ni bilo kar tako iz rokava sneto. Vprašanje pisave besed tipa »bralec« kakor tudi celotno vprašanje pisave in izreke nagajive črke *l* na koncu besed (vol) in pred soglasniki (volk) je viselo v zraku, je bilo času dano. Široko po Slovenskem so namreč tedaj razpravljali o tako imenovanem parlamentarnem jeziku, to je o tem, kakó naj bi se glasila slovenska beseda v novo nastajajočih javnih tribunah, v čitalnicah, v tabo-rih, zlasti pa v parlamentih.

Po komaj končanem novooblikarskem viharju se je začelo negodovanje drugod. Zapičilo se je v eno samo vprašanje. Kar se je do tedaj že tristo let rabilo, to ni bilo več dobro: »bravec« je nenadoma zasmrdel po hlevu in gnoju; na rovtarsko, na kravje mukanje in umazanega planšarja spominjajoče govorjenje, da je primerno pač za vaške beznice, v parfimirane čitalnice in gosposke zbornice pa ne gre. Za tja je treba nekaj lepšega, uglajenega, salonskega.

Za tja bi po Koseskem take spakedranščine potrebne bile »mika, tehtanja, gladbe, pile, lika, žentanja«.

V tej stiski se je oglasil Levstik, takrat nesporna jezikoslovna avtoriteta. Zamaknjen v Kopitarjeve starocerkvenoslovan-ske motnje in svoje vseslovanske privide je določil pisavo »bralec« in deloma tudi zmagal: velik del po tisku pišočih in na raznih zborih govorečih se je brž uraval po njem in začel rabiti na videz od-rešilno novost.

Velik del — vsi pa ne. Mnogo jih je namreč ostalo pri dotedanjem »bravcu«. Med prvimi so bili po večini mladi, »na-predni«, med drugimi pa starejši, »kon-servativni«.

In začel se je žabje-mišji boj, ne boj, pisarsko klanje, boj, ki ima začetek, konca pa še ne.

Mlatili so z desne, z leve, kamižola in surka, kakor da gre za vse.

Elarji so v svoji ihti celó pozabili, da se je začelo samó pri brav/leu, in v svoji

vnemi raztegnili svoje napade na vse. Začelo se je splošno elanje: tudi »vol« in »volk« sta se morala pokoriti.

Pri tem je razen drugih dejavnikov, zelo goreče sodelovala tudi oziroma prav šola, in to še globoko prav v naš čas. Nam gimnazijcem je še pred šestdeseti-mi, sedemdesetimi leti za zgled dobrega branja »čital« profesor slovenščine Aš-kerčev »Mejnik« takole:

Séjm bill je žif, prrodall i on je Lahom tam parr volof.

Zakasnill se je; f témni, pozni noči sam grre domof.

Bitka je valovala sem in tja, zdaj temu zdaj onemu v prid. Nazadnje se je za-zdela, da je boj končan: Slovenski pra-vopis 1962 je končno le pristal na trd-nem bregu in odločil pisavo (in se razu-me izreko) »bravec«.

Tedaj pa se je dvignila visoka napred-na senca, sám prezident SAZU, in po turško, z nekakšnim fermanom zapove-dala: Bodi bralec, brallec in samó bra-lleec!

Raja je ostrmela.

Ubogala pa je samó deloma.

In takó bere danes, kdor še bere, v eni knjigi samó pokorno »bralec«, v drugi pa še zmeraj neposlušno »bravec«. Če ima smolo, lahko najde celó v enih in istih bukvah zdaj to zdaj ono zver... Ker pa je vse to početje od Levstika do Vidmar-ja očitno samó burka, pa še prav plehka fičafajska burka, se ne čudi, če naletiš kar na eni in isti strani ene in iste knji-ge na pravo grotesko: »volivec«, kar je prav po Pravopisu samem, a napak po fermanu, in »bralec«, kar je napak po Pravopisu in prav po fermanu! (L. F. Cé-line, Potovanje na konec noči, str. 67).

Kriterijev, s katerimi se hoče »bralec« uveljaviti, je dozdevno več.

Najprej naj bi bil takó določil Levstik.

To pa je samó na hiter pogled res. Levstik je namreč ločil dvoje: pisavo in izreko. Za prvo je res uvedel novost, to

pa je »bralec« namesto starega »bravca«. toda takoj podčrtal, da se izreka »bravec«, to se pravi, kakor bi se tudi pisalo — »bravec«!

Levstikovo določilo je torej samo operacija »volk sit in koza cela«.

Levstik se nikakor ni mogel odreči staremu, tristo let staremu in edino upravičenemu »bravec«. Da bi pa ustregel tudi po novem hlepečim, je brez posebne razložitve koncediral še pisavo »bralec«.

Levstik je bil potemtakem dejansko za »bravca«. Kdor od drugače mislečih se še danes sklicuje nanj, ga ali ne pozna in je ignorant, če ga pa, je prevarant.

Po tem bi bila splošna raba. Ta zares ravna pravopis, ali joj z njo v našem prerekanju! Splošno, občo rabo ima »bravec« tristo let, od srede 16. do srede 19. stoletja. Od tedaj dalje pa velja zanj in za »bralca« le sporedna raba, to se pravi: piše se obenem takó eno kot drugo. »Bralec« pa splošne rabe nima niti za eno desetletje!

Končno, tretjič, pa še slovnica ali natančneje fenomenologija jezika. Ta določa, da se delajo iz glagolov imena delujočih oseb z obrazili -al/vec, il/vka itd.

Pravilo ni zadovoljivo. Na primer gledati: gledal/vec — to je jasno in preprosto; gledati je glagol 5. vrste. Kaj pa drugi glagoli, recimo 1., brezpriponski, denimo prav naš »brati«?

Torej bi morali suponirati bra-ti, bra-alec in podobno še celo vrsto (kla-alec, bri-ilec, kri-ilec itd.). Takih oblik ali iz njih kakršnihkoli nastalih refleksov pa nikdar in nikjer ni bilo.

Deverbativa delujočih oseb iz brezpriponskih glagolov (1. vrsta) se ne delajo z navedenimi obrazili, marveč z obrazilom -æc, torej bra-ti : bra-æc, in soglasnikom, ki to nastalo zev ali ta hiat zadela tj. j ali v (za-æc > za-j-æc ali za-v-æc): bra-v-æc; ali bri-oti, bri-æc, bri-v-æc itd.

Fenomenološko je »bralec« ničvreden pošvedran škrpêt.

Joka Žigon